

УДК 339.137

Сьомик В'ячеслав Анатолійович

Здобувач Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

*Рецензент: к.е.н., доцент кафедри міжнародного бізнесу інституту
міжнародних відносин КНУ імені Т.Г. Шевченка М.Ю. Рубцова*

ДЕРЖАВНЕ ІННОВАЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ЗАВДАНЬ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ

Сучасні трансформації, які відбуваються в глобальній системі міжнародних економічних відносин вимагають від їх учасників нагальної реакції на відповідні зміни. Економічне зростання, посилення міжнародної конкурентоспроможності, поліпшення інвестиційного клімату є першочерговими завданнями для будь – якої держави, детермінантою яких є впровадження та використання результатів науко – технічного прогресу та формування ефективного державного механізму регулювання інноваційними процесами.

Ключові слова: інновації, конкурентоспроможність, глобальна економіка, інформаційні технології, інтернаціоналізація.

Современные трансформации, которые происходят в глобальной системе международных экономических отношений требуют от их участников своевременной реакции на соответствующие изменения. Экономический рост, усиление международной конкурентоспособности, улучшение инвестиционного климата являются первоочередными задачами для какого-либо государства, детерминантой которых является внедрение и использование результатов научно-технического прогресса и формирования эффективного государственного механизма регулирования инновационными процессами.

Ключевые слова: инновации, конкурентоспособность, глобальная экономика, информационные технологии, интернационализация.

Somyk V.A., Researcher of the Institute of World Economy and International Relations
of the National Academy of Sciences of Ukraine

STATE INNOVATIVE REGULATION IN THE SYSTEM OF TARGETS FOR GLOBAL COMPETITIVENESS OF THE ECONOMY.

The modern transformations taking place in the global system of international economic relations require their members urgent response to those changes. Economic growth, raising of international competitiveness, improving the investment climate is a priority for all states. The determinant of these processes is implementation and using of the results of scientific-technical progress and the formation of effective state regulation mechanism of innovations.

Keywords: innovation, competitiveness, global economy, information technology, internationalization.

Постанова проблеми. В сучасних умовах інтенсифікації глобального НТП для всіх учасників світової спільноти є безальтернативним впровадження інновацій з метою посилення їх міжнародної конкурентоспроможності. В результаті постає логічним питання регулювання відповідними процесами на приватному та державному рівнях. На особливу увагу заслуговує формування ефективного державного механізму, який урівноважував би інтереси як Уряду, так й комерційних установ, тим самим стимулювавши інноваційний розвиток відповідної країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цілій низці актуальних питань щодо становлення «постіндустріального суспільства», формування «економіки знань» та державного регулювання інноваційними процесами присвятили свої праці як вітчизняні, так й іноземні вчені, а саме:

Р. Арон, Д. Бел, Е. Тофлер, Дж. Гелбрейт, У. Ростоу, Й. Шумпетер, З. Бжезінський. Серед вітчизняних слід виокремити: Є. Балицький, В. Вернадський, В. Іноземцев, Д. Лук'яненко, В. Новицький, О. Власюк, Ю. Пахомов, В. Семіноженко, О. Плотніков, В. Савчук, А. Філіпенко.

Мета статті. Виходячи з концептуальних підходів глобального науково-технічного прогресу, дослідити тенденції і перспективи формування та функціонування ефективного державного механізму у регулюванні інноваційними процесами.

Результати дослідження. Детермінанти сучасної інтернаціоналізації багато в чому мають технологічну природу. У цьому контексті можна констатувати, що, по-перше, «настало майбутнє», про яке писали відомі автори ХХ ст., змістом якого постає інформатизація соціально-економічних відносин, а по-друге, ідеї технотронного суспільства витісняють, замінюють собою ідеологію класову, концепції соціального протиставлення, що не може не впливати на вивчення власності й процесів інвестування, зокрема міжнародного.

Щодо першої констатації, слід відзначити, що уже зовсім не адекватними є застарілі трактування (зокрема французом Реймоном Ароном) найбільш розвинутих суспільств як «індустріальних». Не вповні коректно, але можливо називати найбільш розвинуті сьогодні суспільства як «постіндустріальні» (Данієл Бел і Елвін Тофлер), хоча слід розуміти, що цей термін не несе якогось суттєвого понятійного навантаження. Більш коректно позначати сучасні суспільства (як це робить, наприклад, Збігнев Бжезінський) як «технотронні» (хоча й таке визначення є надто формальним). Можна, нарешті, казати про конвертовані суспільства згідно теорій Пітіріма Сорокіна, Джона Гелбрейта, Яна Тінбергена, Самуеля Хантінгтона та інших представників західної суспільної думки. Зокрема Уолт Ростоу писав про «еру високого масового споживання» як про вираження ідеї постіндустріального розвитку в суто маркетинговій термінології [2].

Але слід відзначити, що такі терміни («постіндустріальний», або «ера «високого масового споживання»») містять констатацію лише зовнішнього характеру, а не сутності предмета. Цікавими є розробки концепції «економіки знань» (той самий Елвін Тофлер, а також Володимир Іноземцев), ноосферної цивілізації (Володимир Вернадський).

Але набагато більш змістовним у теоретичному плані є підхід, який не відрізняється більшою складністю, але який точно підкреслює сутність того, що відбувається, а саме всебічну інформатизацію соціально-економічного життя. І в цьому відношенні цікавими є трактування інформаційних, інформаційно-духовних ресурсів як цінностей, які «пов'язані з певними знаннями, даними, відомостями, етико-естетичними, культурними явищами, які використовуються в процесах відтворення та становлять основу прогресу у відповідних сферах нематеріального прогресу», а також як «інформаційного капіталу» [2].

Формування нового інформаційного суспільства, яке, згідно традиції, інколи називається, постіндустріальним, знання, наука стають безпосередньою соціально-економічною, виробничою та відтворювальною силою. Втім, саме з приводу цих фундаментальних категорій висловлюються взаємно суперечливі позиції, що свідчить про те, що ще тільки попереду розв'язання таких завдань, як виявлення сутності інформаційної економіки, з'ясування відмінностей між поняттями інформаційний ресурс, знання, інтелектуальний ресурс, а також докладна класифікація видів інформаційних ресурсів.

Інформація виступає не тільки інструментом впливу на матеріальні фактори прогресу. Помилково вважати, що інформаційний ресурс можна розглядати як своєрідну «силу знань», що інфор-

мацію можна звести до знань, і навпаки. Дещо наївними є й уявлення про те, що на відміну від матеріальних ресурсів інформаційні ресурси є невичерпними. Адже якби вони були такими, то вони не мали б економічного ціннісного вираження, а процес використання знань втратив би ринкову логіку функціонування.

У відповідності до розвитку суспільства, а також інтенсифікації наукового процесу запаси інформації дійсно не зменшуються а навпаки ростуть, причому по мірі використання інформація як економічний ресурс виявляє здатність до редуплікації, а з'єднуючись з іншими ресурсами, проявляється як динамізуюча сила. Разом з тим, є обмеження і щодо використання ресурсів інформаційних. І у цьому відношенні можна погодитися із думкою про те, що виникають «такі силові поля, які приходять на зміну «старим» закономірностям, що традиційно вважаються за базові закони ринкової економіки», що незважаючи на «безумовний демографічний тиск Сходу, досить вдалі спроби азіатських «тигрів» та «драконів» створити конкурентний потенціал та впровадити найбільш прогресивні інноваційні моделі розвитку», можна, разом з тим, «констатувати також наявність достатньо ефективних механізмів забезпечення «status quo», більше того – перерозподілу світових фінансових ресурсів, навіть ресурсів інноваційного розвитку на користь провідних країн Заходу» [1].

Інформаційні конкретні переваги насправді своєрідним чином «продовжують» традиційні переваги, які зазвичай представляються у фінансових вимірах багатства. Характерним є й те, що осередками розвитку інформаційної економіки є фінансово коштовні проекти на кшталт технопарків, наукових центрів, нарешті університети та наукові міста – кондомініуми, навколо яких, власне, і концентруються основні інформаційні цінності та фінансові ресурси.

Інформаційні ресурси можна класифікувати згідно різних критеріїв. Так, у відповідності до сфери застосування (та логіки економічної науки) інформаційні ресурси можна трактувати як суто економічні (кваліфікація працівників, програмне забезпечення, яке використовується на виробництві та ін.) та як такі, що не мають безпосереднього наукового вираження (інформаційний запис художнього твору, знання етико-естетичного змісту).

У відповідності до рівня готовності до економічного використання інформаційних ресурсів, можна виділяти актуальні інформаційні ресурси (це такі суто економічні інформаційні ресурси, які вже є готовими до практичного використання в конкретній сфері господарської, державно-управлінської, суспільно-виробничої діяльності), а також потенційні інформаційні ресурси (сукупність інформації, баз даних, знань, що потребують попередніх витрат інших ресурсів (фінансових, часових, матеріальних та ін.) на їх функціональну модифікацію з метою перетворення на актуальні інформаційні ресурси).

Нарешті, у відповідності до значущості інформаційні ресурси можна поділити на стратегічні, тактичні і оперативні. Так, стратегічні інформаційні ресурси – це ресурси, що забезпечують перманентний процес формування менталітету нації як найбільш значущого чинника сталого прогресивного розвитку країни, тактичні інформаційні ресурси включають прикладні науково-технічні, економічні, екологічні, демографічні і інші знання, перетворені в економічний ресурс і необхідні для забезпечення розв'язання проблем в поточному періоді, а оперативні інформаційні ресурси – це поточна ділова, комерційна і інша довідкова інформація, що орієнтована на задоволення щоденних потреб в різних сферах діяльності.

Якщо казати про кількісні аспекти сказано, то слід передусім відзначити таке. Згідно оцінок маркетингової компанії Forrester Research, а також враховуючи, що кількість персональних комп'ютерів в світі щорічно збільшуватиметься на 12%, загальна кількість персональних комп'ютерів в світі досягне одного мільярда вже до кінця 2008 року, і двох мільярдів – до 2015 року. І передусім такий приріст, на думку аналітиків, відбуватиметься за рахунок країн і країн, що розвиваються, де раніше персональні комп'ютери не були помітно поширені. Причому цей процес тільки прискорюється: якщо для досягнення першого мільярда ПК в світі було потрібно 27 років, то поріг в 2 мільярди буде подоланий всього за п'ять років, завдяки новим технологіям, зниженню цін і зростанню попиту серед молодих користувачів. В результаті, з двох мільярдів ПК в 2015 році, вважають в Forrester Research, 775 мільйонів знаходитимуться в Росії, Китаї, Індії і Бразилії [3].

Водночас якісний аналіз викриває різну функціональну роль окремих елементів інформаційної техніки та навіть дещо применшує значення абсолютних показників. Адже «чим далі, тим більшу роль відіграють порівняно динамічніші ресурси, передусім інформація як сама по собі, так і «в головах» своїх головних носіїв– людей». Причому, враховуючи, що інформація насправді перетворюється на головний ресурс цивілізаційного розвитку, «за короткий термін уже було вироблено ефективні засоби здійснювати контроль за інформаційними ресурсами. Головні з них пов'язані з факторами багатства, соціального «приманювання» кадрів завдяки концентрації фінансових ресурсів та інтелектуальної еліти в країнах – домінантах сучасного світу».

В практичному відношенні диверсифіковані підходи до трактування сутності інформаційної економіки пов'язані з тим, що розвиток цивілізації напряду залежить від зростання об'ємів інформації і її розповсюдження.

В методологічному плані сучасні теорії інноваційного розвитку своїми коріннями пов'язані з теорією циклів М. Кондратьєва та пізнішими фундаментальними розробками Й. Шумпетера, який на базі теорії циклів та статистичної перевірки її основних положень, а також на протигагу економістам класичної школи, розвинув основні ідеї М. Кондратьєва, інших авторів щодо наявності принципового зв'язку економічних циклів з інноваціями. Й. Шумпетер виділяв декілька видів принципово нових чинників виробництва та комбінацій стимуляторів зростання: створення нового продукту; використання нової технології виробництва; використання нової організації виробництва; відкриття нових ринків збуту і джерел сировини. Й. Шумпетер навіть йшов далі і стверджував, що прибуток взагалі має місце лише тоді, коли економіка знаходиться в постійному русі, в процесі динамічного розвитку. Причому під розвитком як таким Й. Шумпетер у своєму дослідженні «Теорії економічного розвитку» розуміє такі зміни в економіці, які породжують якісно нові явища у соціально-економічному житті. Адже «звичайне» економічне зростання, формою прояву якого є збільшення лише кількісних показників (ВВП, чисельності населення, національного багатства тощо), як пише Й. Шумпетер, ще не означає розвитку, який передбачає зміну «траєкторії економічного кругообігу», «перехід народного господарства від одного центру тяжіння до іншого» [4]. Тому у зв'язку з розробкою динамічної моделі економічного розвитку, а також за аналогією з логікою Дж.М. Кейнса, який писав про ефективний попит, Й. Шумпетер ввів поняття «ефективна конкуренція» і «ефективна монополія», пов'язавши їх з постійним процесом нововведень і функцією підприємництва.

Подібні ж думки, але стосовно проблематики макроекономічного балансування, обстоював Л. Туроу, який писав про те, що «концепція рівноваги корисна, якщо вона описує довгостроковий

напрямок економічних сил; але ця концепція не принесе користі, якщо вона застосовується в кожний даний момент» [2].

Логічним продовженням наведеної логіки, яке передбачає урахування міжнародного конкурентного фактору, справедливими можна визнати сучасні твердження щодо доцільності обрання інноваційних стратегій розвитку відкритих економік, а також думку експертів Світового Банку про те, що «знання та технічний прогрес є головною силою, що зумовлює зростання продуктивності та появу нових конкурентних переваг».

Сучасний науково-технічний прогрес, інформатизація соціально-економічного життя відіграли ключову роль в процесах глобалізації, «наблизивши» виробників у різних країнах через нові системи комунікацій, обміну інформаційними масивами, транспорту. Такі новітні риси інтернаціоналізації якісно загострили конкуренцію, яка з локального, національного рівня перемістилася на рівень глобальний, інтегруючи стратегії комерційних агентів та держав. Крім того, прискорення науково-технічного прогресу відкриває нові можливості для реалізації трудового, творчого потенціалу людей, але водночас веде до появи ризиків втрати роботи (зокрема через міжнародно-міграційний фактор), надійності доходів, вимушеної тимчасової, неповної, а також інших форм зайнятості з меншою соціальною захищеністю. У цьому зв'язку вчений Є. Балицький пише про конкуренцію, «яка супроводжує розвиток господарських систем, виступає їхнім динамізатором та умовою прогресу як такого, за часів ринку постає ключовою системовизначальною рисою господарських механізмів» як про іманентно властиву рису господарської системи, яка має «як здатність прискорювати розвиток, підвищувати його якість, так і викликати ентропію, руйнацію господарських систем (як систем відносин, так і систем як суб'єктних механізмів економіки)» [4].

У цьому зв'язку явно недостатнім можна вважати традиційні підходи до міжнародної конкуренції, зокрема визначення конкуренції та розуміння конкурентоспроможності на рівні держави з боку ОЕСР. Так, експерти цієї міжнародної організації вважають, що конкурентоспроможною слід вважати країну, що виробляє конкурентоспроможні товари й послуги за вільних і справедливих ринкових умов, що одночасно підтримує й збільшує реальні доходи населення в довгостроковій перспективі [5].

Але ж думка про те, що конкурентоспроможність національної економіки характеризується передусім такими двома показниками, як рівень експорту (обсягами конкурентоспроможної продукції на зовнішньому ринку) і рівнем імпортозаміщення (обсягами конкурентоспроможної продукції на внутрішньому ринку) сьогодні вже явно неадекватною. Конкурентоспроможність сьогодні – це здатність концентрувати на національній території інформаційні ресурси, забезпечувати глобальне інноваційне лідерство, нарешті, це – привабливість національної території хіа носіїв знань та найбільш цінних професійних здібностей, оскільки саме люди становлять собою найбільшу інформаційну цінність. І саме на забезпечення конкурентоспроможності інформаційної доби спрямовують свої регулятивні зусилля найбільш успішні країни-лідери глобальної конкурентної боротьби.

Інноваційні та інформаційні тенденції розвитку значно змінили пріоритети у діяльності як регулятивних, так і комерційних учасників міжнародного інвестиційного процесу, відповідно до чого змінилися й підходи до оцінки сутності й ролі такої діяльності. Методологічно значущим міркуванням у цьому зв'язку є те, що НТП, який зумовив перехід до економіки, яка базується на інформаційних технологіях та навіть інформаційних цінностях, перетворив технологічний фактор на

безальтернативну умову розвитку й вирішальний аргумент у глобальній конкурентній боротьбі. Причому йдеться не тільки про стан відкритих економік, їхні позиції в умовах глобальної конкуренції, але й про всю систему міжнародних економічних відносин, що дедалі більше ускладнюється та інтенсифікується. Причому хоча дійсно «головним чинником такої інтенсифікації, як й в цілому кардинальних зрушень в структурі світової торгівлі, стало посилення процесів глобалізації та транснаціоналізації», не можна не відзначити того, що стосовно новітніх елементів реструктуризації товарного обміну особливо вагому роль відіграло «використання досягнень науково-технічної революції, яка також впливала і на «традиційні» процеси структурних перетворень світового товарного обміну» [6].

Важливими інструментами сучасного механізму регулювання економіки є засоби підтримки національного товаровиробника, причому не тільки такі, які попереджують прояви недобросовісної конкуренції, стабілізують становище на національних ринках засобами макроекономічного регулювання, але й можуть ефективно використовуватися при підтримці пріоритетів технологічного розвитку, формування інформаційного суспільства, вирішенні широкого спектру завдань підвищення національної конкурентоспроможності. Тому можна погодитися із думкою про те що інституційні підходи в сучасному регулюванні економічних процесів дедалі більшою мірою поширюються, доповнюють традиційні макроекономічні інструменти, засоби фінансової політики, а інколи й замінюють їх, причому «характерним є факт, що найбільш диверсифікована практика інституційного регулювання є властивою саме для тих країн, які традиційно вважаються «оплотом» ідей вільного підприємництва, які виступають ідеологами децентралізації економічної політики та економічного життя».

У практичному відношенні, ряд авторів відзначає, що «необхідно виконати такі завдання:

- з'ясувати роль конкурентної політики в національній економіці;
- визначити вимоги, які ставить глобалізація щодо дії норм національних конкурентних політик;
- оцінити аргументи на користь багатосторонніх міжнародних норм конкурентної політики й вимоги до їх розробки;
- проаналізувати зв'язок між торговою та конкурентною політиками» [5].

Інформаційні реалії примушують по іншому подивитися на природу інвестиційних процесів, переосмисливши та переоцінивши їхню роль. І передусім йдеться про ті інвестиційні процеси, що відбуваються у системі міжнародних економічних відносин.

Інвестиції, які традиційно пов'язуються з придбанням реальних або фінансових активів, тобто по суті витратами «зараз» з метою отримання доходів «потім», в майбутньому, фактично передбачають обмін певної сьогоденної вартості на певну майбутню вартість. Але сьогодні, за умов «інтелектуалізації» інвестицій, умовний кордон між логікою витрат «сьогодення» та доходності «потім» якщо не зникає, то істотно модифікується. Передусім сказане пов'язується з тим, що витрати «гуманізуються», інколи перетворюються на цінність в актуальному часі, яка використовуватиметься і у майбутньому.

Так, якщо на макроекономічному рівні під інвестиціями традиційно розуміють частину витрат, спрямованих на відтворення засобів виробництва, приріст житлових фондів, товарних запасів і т.п. тобто не спожиту в поточному періоді частину ВВП, направлену на приріст капіталу, то сьогодні суспільні уявлення про інвестиції видозмінюються. Дедалі частіше кажуть про «інвести-

ції у людину», про «інтелектуальний капітал» як головний фактор глобальної конкурентоспроможності.

І хоча і раніше на макрорівні і в теорії виробництва під інвестиціями мали на увазі процес організації відтворення нового капіталу, у тому числі засобів виробництва і інтелектуального потенціалу, сьогодні акцент безумовно змістився у бік останнього.

Тому, враховуючи реалії сучасного економічного розвитку, інвестиції в цілому варто трактувати не тільки як процес накопичення капіталу, що спрямовується на розширення виробництва (вкладення в будівлі, споруди, машини, устаткування і т.д., зокрема у контексті майбутніх інтересів і пов'язаних з ними ризиків), але й як засіб розвитку людини. Відтак сьогодні цінність для індивіда стає цінністю для суспільства у майбутньому, і саме у такий спосіб те, що «відкладається на завтра», сприяє якомога більш ефективному споживанню в майбутньому.

Висновок. Економічні реформи, які мають бути націленими на досягнення раціональних галузевих, відтворювальних і територіальних пропорцій, розвиток інтеграційних процесів, забезпечення економічного зростання і ін., не можуть не передбачати розв'язання всієї сукупності вказаних проблем, які тісно пов'язані з проведенням виваженої інвестиційної політики, направленої в інноваційну сферу, формуванням дієвої системи регулювання і підтримки інвестиційних процесів. Водночас думка про те, що інвестиції є двигуном економіки, що забезпечує динамізм соціально-економічних процесів, сьогодні вже не сприймається як безумовна аксіома будь-якої економічної теорії. Не ставлячи під сумнів роль та значення фінансово-інвестиційних ресурсів, відзначимо, що «валовий», недиверсифікований підхід до інноваційного розвитку вимагає принципового переосмислення.

За сучасних умов будь-яка власне держава, яка піклується про перспективне місце у системі міжнародного поділу праці, повинна докладати зусилля для залучення інвестицій в першу чергу до сфери інформаційно – місткого виробництва (причому йдеться про капітали як вітчизняних, так і іноземних інвесторів). З цією метою слід розробляти і реалізувати певні інвестиційні стратегії, формувати відповідний інвестиційний клімат згідно загальнонаціональних пріоритетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. – М.: Междунар. отнош., 1999. – 256 с.
2. Ростои В. Стадии экономического роста. Некоммунистический манифест. – Нью-Йорк, 1961. – с. 52.
3. В 2012 г. число персональных компьютеров в мире достиг двух миллиардов. – 15 июля 2010. – <http://www.korrespondent.net/main/1945234/>.
4. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – 431 с.
5. Солодовський Ю. Конкурентна політика в процесах лібералізації світової торгівлі // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук. журн. – К., 2005. – №1. – с. 3-6.
6. What Should Countries Rich in Natural Resources Do to Grow Faster and Improve the Quality of Their Jobs? // From Natural Resources to knowledge Economy. Trade and Job Quality/ – Washington, The World Bank, 2010. – p. 2-12.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2012